

JOŽE ŽAGAR, KALANUŠAR IN DRUGI LOČANI V SVETI DEŽELI LETA 1910

*Kdor zmiraj doma tiči,
ta nič vreden ni!*
Narodna,
A. Karlin, 1903

Povzetek

Vseslovensko romanje v Sveto deželo leta 1910 je bilo velik romarski in verski dogodek in odziven narodnozdrževalni dogodek za Slovence neposredno pred prvo svetovno vojno. Tritedenskega romanja se je udeležilo več kot petsto Slovencev iz avstroogrskih dežel Kranjske, Koroške, Štajerske, Goriške, Istre in Krasa, iz Trsta in z Dunaja. Največ romarjev je bilo iz Ljubljane in okolice, po dejavnostih je bilo največ kmetov oziroma zemljiških posestnikov. Glede na število prebivalstva je delež romarjev iz loške dekanije bistveno presegel delež vseh romarjev v celotni slovenski populaciji v avstro-ogrski monarhiji.

Poleg splošnih podatkov o romanju in romarjih predstavljamo v prispevku še posebej starološkega romarja Jožeta Žagarja, Kalanušarja, po podatkih iz arhiva družine Žagar iz Stare Loke 8.

Letos, leta 2003, poteka sto let, ko je pri Mohorjevi družbi izšla knjiga *V Kelmorajni!* Napisal jo je tedanji ljubljanski stolni kanonik, kasnejši tržaško-koprski in lavantinski (mariborski) škof, dr. Andrej Karlin, »Kalanušov škof« iz Stare Loke. Bogat in zanimiv opis potovanja – romanja v Köln (nekdaj imenovani Kelmorajn, tudi Kolin), vsebuje se danes uporabne napotke o različnih vzgibih in namenih potovanja. V knjigi avtor govori o nujnosti trdnega zdravja, potrebnega za potovanje, o tem, da si moraš vzeti za potovanje dovolj časa, da moraš imeti zanj dober načrt in primernega sopotnika oziroma sopotnike, predvsem pa ne pozabi omeniti najnujnejšega za potovanje, denarja. Pove tudi, da je namen njegovega opisa potovanja po Avstriji, Švici in ob Renu tudi učiti in zabavati.

Nekaj let za tem je prišla priložnost, da avtor preizkusi te napotke na svojem nečaku Jožetu, dediču Kalanuševe domačije. Jože se ima prav gotovo predvsem temu svojemu stricu zahvaliti za svoje potovanje v Sveto deželo leta 1910.² To potovanje je

bilo priznanje za ambicioznega in nadebudnega mladeniča ter spodbuda za naprej. Bilo je neke vrste investicija v skorajšnega gospodarja na Kalanušem (pdl. na Kalanuš). Jože Žagar, Kalanušar (12. 3. 1886 - 10. 6. 1961) je že pred letom 1909 začel voditi lastni blagajniški dnevnik. S krajšimi presledki je pisal svoje zapisnike in dnevnike praktično do svoje smrti junija 1961. Andrej Karlin je očitno res dobro investiral v svojega nečaka. Obema se imamo zahvaliti, da je danes v družinskem Kalanušem arhivu enajst rokopisnih zvezkov z množico nadvse zanimivih podatkov.

Pol stoletja življenja na Kalanušem, ki ga zelo ilustrativno predstavlja enajst avtorju dostopnih zapisnikov in dnevnikov Jožeta Žagarja, začinjamo z mladostnim potovanjem v Sveto deželo leta 1910. Zanj je bilo to neke vrste zrelostno, predporočno potovanje po svetu. Kot da bi se oba, Jože in njegov stric, ravnala po narodnem pregovoru: *Mož le tisti je, ki po svetu gre!*, kakor stoji v uvodu že omenjene Karlinove knjige.

Nekaj o romanjih nekoč in danes

Lahko bi rekli, da imajo Ločani in med njimi kajpak Staroločani kot »protoločani«, potrebo po potovanju že v genih, ali pa vsaj nagnjenje zanj. Bog ve, če to ni malce povezano tudi s kolonizacijo loškega gospostva pred tisočletjem. Ti vzgibi so se lahko ohranjali in krepili še v dolgih stoletjih, ko so loški podaniki tovorili vino z Dolenjskega in Primorskega tja noter proti bavarskemu Freisingu. Valvasor piše v Slavi vojvodine Kranjske (Ehre III/11, 709), da se je leta 1057 romanja na Kristusov grob v Jeruzalem udeležilo nekaj sto božjepotnikov s Kranjskega.⁴ Če je to res, je velika verjetnost, da so bili med njimi tudi Ločani.

Leta 1147, v začetku druge križarske vojne, je tedanji freisinski škof Oton iz rodbine Babenberžanov, vnuk cesarja Henrika IV., nečak cesarja Henrika V., polbrat nemškega kralja Konrada III. in stric bodočega cesarja Friderika III. Barbarose, vodil veliko skupino neoboroženih romarjev. Po neuspehu pohoda se je od 15.000 romarjev s škofom vrnil le maloštevilni preostanek.⁵ Naslednje, t. i. tretje križarske vojne, ki jo je vodil cesar Henrik III. Barbarosa, se je leta 1189 udeležil tudi naslednji freisinski škof, Oton II. Pričakovati bi bilo, da so bili na teh pohodih oziroma romanjih pri obeh loških zemljiških gospodih tudi njuni Ločani, saj je bilo prav loško gospostvo največja in najbogatejša freisinska posest. Naj nam bo dovoljena predpostavka, da je začetek romanj v Crngrob povezan ravno s temi dogodki, saj naj bi začetki crngrobske cerkve segali, po starejših avtorjih, morda še prav v 12. stoletje.⁶ Freisinski škofi, kot mogočni gospodje, palatini in volilni knezi tedaj v tesni dinastični zvezi z vladarji, so imeli vsekakor možnost in interes, da je njihovo loško gospostvo postalo tudi pomembno romarsko središče. Poleg verskega poslanstva so bile namreč srednjeveške božje poti tudi izjemna priložnost za pretok ljudi in idej, priložnost za izmenjavo izdelkov, izkušenj in novotarij. Bile so to prave borze znanja, tehnologij in informatike. Loka je postala tudi s pomočjo romanj pomembno rokodelsko, trgovsko, prometno, občasno tudi finančno mesto. (Spomnimo se samo Volbenka Schwarza, finančnika cesarja Friderika III., ali pa Siegesdorferjev, solastnikov idrijskega rudnika.) Stara Loka se je zgodaj vključila v »evropsko romarsko združenje« s cerkvijo v Crngrobu. Vanjo je na primer neznani romar že pred letom 1453 prinesel

kitovo rebro, predvidoma iz druge pomembne romarske poti iz Kelmorajna, kamor so naši ljudje organizirano romali vse do druge polovice 19. stoletja. Tudi s Francoskega so prihajali v srednjem veku k nam. Mi pa k njim seveda. Na božjo pot in po poslih. Pa še v Cahe ali Cahen (Aachen), v Santiago de Compostela in še kam. Takrat je bila Evropa še brez meja. Toliko o romanjih Prifarcev in drugih Ločanov v srednjem veku.

Protestanti so bili proti romanjem, Zlasti proti romanjem v Rim. (Naše poimenovanje romanje za božjo pot izhaja prav od Rima, od originalnega latinskega imena svetega mesta – Roma). Protestantška »racionalizacija« romanj se je pri nas podaljšala še v čas rekatolizacije. Zato pa so v 18. stoletju Ločani z veseljem, predvsem pa šparovno, masovno »romali« v mesto Škofjo Loko na Romualdov oziroma Škofjeloški pasijon. Danes Staroločani, Prifarci, tako kot drugi, seveda na veliko potujejo, romajo pa verjetno še vedno bolj kot drugi. Vsakoletno romanje peš («h nogam») na Brezje, odraslih preko Jamnika, mladincev preko Kranja, vsakoletno zaobljubno romanje na Šmarno goro na velikonočni ponedeljek, nekdanj z odhodom ob pol štirih zjutraj, vsakoletno zaobljubno prvomajsko romanje k sv. Florjanu v Sopotnico, romanje na Binkoštni ponedeljek v domači Crngrob, da omenimo le najbolj tradicionalne. Prifarci so se množično udeležili prvega slovenskega romanja v Rim leta 1976 in sve-toletnih romanj leta 2000 h Gospe Sveti, v Oglej in v Rim. Na Silvestra 1999 so Staroločani in njim pridruženi začeli novo, popularno novoletno romanje v Crngrob. Lotevajo se tudi bolj eksotičnih romanj, kot je bilo na primer 780 km dolgo romanje treh Staroločank letos čez vso Španijo v Santiago de Compostela.

Ob vseh teh in drugih romanjih pa je bilo vseslovensko romanje v Sveto deželo za Staroločane in druge Ločane leta 1910 vendarle nekaj posebnega, izjemnega, zato si ga oglejmo nekoliko podrobneje.

Prvo slovensko romanje v Jeruzalem od 2. do 21. septembra 1910

Romanje v Jeruzalem je bilo vedno zelo cenjeno, vendar zelo težavno, predvsem pa drago. Zato si ga je lahko privoščil le redkokdo. Še v osemdesetih letih 19. stoletja je Evropejca stalo 2.500 kron, kar je bila tedaj celoletna plača visokega državnega uslužbenca. Prav proti koncu 19. stoletja pa so se začela tako imenovana »ljudska romanja v Jeruzalem« v skupinah po petsto ljudi. Trajala so tri tedne: en teden vožnja do Svete dežele, en teden v Sveti deželi in en teden za povratek. Razen Tržičanov so se pripeljali romarji v Trst z vlakom, od tu pa z ladjo do Aleksandrije in Jafe, od koder so romarje prepeljevali na suho s čolni. Z dograditvijo železnice okoli leta 1900 so se romarji od Jafe do Jeruzalema pripeljali z vlakom. Po drugih krajih pa so hodili peš ali se vozili z vozovi. Stroški potovanja so se izredno znižali, tako da je bila cena v tretjem razredu skoraj desetkrat nižja kot pred temi masovnimi romanji. Brezplačno prenočitev in prehrano so »ljudskim romarjem« v Jeruzalemu nudili hospici, avstrijski, španski, francoski, italijanski in drugi, ki so imeli vsak nekako po sto mest. Prvo tako romanje so organizirali Tirolci leta 1898, kar so ponovili leta 1901 še dvakrat. Začela so se množična in relativno ugodna romanja iz številnih dežel in držav.²

Škof Anton Bonaventura Jeglič (1850–1937) si je ob škofovskem posvečenju leta 1898 zadal nalogo, da bi za poživitev verskega življenja popeljal Slovence iz vseh

dežel, to je iz Kranjske, Štajerske, Koroske, Goriške in Istre na prvo vseslovensko romanje v Sveto deželo.¹⁰ Danes si težko predstavljamo zahtevnost tega načrta. Akcija za vseslovensko romanje v Sveto deželo je tekla predvsem po župnijah. Odbor za jeruzalemsko romanje v Ljubljani je z datumom 15. januar 1911 v Bogoljubu objavil obvestilo o romanju in poziv za prižlašanje. Cena romanja je bila odvisna od tega, v katerem razredu je kdo potoval. Za 44 mest v I. razredu je bila cena 450 K, za 142 mest II. razreda 400 in za 350 mest III. razreda 280 K. Vse do odhoda romarjev so v Bogoljubu izhajala razna navodila in pojasnila o prtljagi, denarju, morski boleznii, »francoski kuhinji« na ladji, o primerni obleki za romarje, belo se na primer odsvetuje, črno pa da pomeni visoko dostojanstvo, o bradi, ki jo na jutroven močno cenijo in si jo naj pustijo moški rasti, še posebno duhovniki, o znanstvenih in narodnih ciljih romanja. Prispevke o Sveti deželi in obvestila o romanju so odbor in posamezniki objavljali tudi po drugih časopisih in revijah. V štirinajstredniku Dolenjske novice je začel leta 1910 na primer novomeški katehet dr. Josip Marinko, publicist in organizator, velik popotnik in poznavalec Jutrovega, objavljati prispevke o Palestini, ki so se v skupno devetnajstih nadaljevanjih nadaljevali še v leto 1911. Podobno je bilo v Bogoljubu in drugih publikacijah.

Organizator je pripravil brošuro *Jeruzalemski romar*¹¹ z zemljevidom, označenimi svetopisemskimi kraji in potjo romanja, ter *Imenik romarjev v sveto deželo*, ki so ju romarji dobili pred potovanjem. Zanimivo, da smo edini izvod Jeruzalemskega romarja, ki obsega 130 strani manjšega formata, od vseh slovenskih knjižnic (po podatkih Cobiss) našli edino v NUK-u, pa še tam je bil nerazrezan. Naj pripomnimo, da smo Slovenci dobili prvo samostojno knjigo *Potovanje v sveto deželo* že leta 1859. Napisal jo je tržaski prost Matija Verne. Leta 1872 je Luka Jeran izdal še knjigo *Potovanje v sveto deželo, Egipt, Fenicijo, Sirijo, na Libanon, Carigrad in druge kraje*. Leta 1892 pa je Francišek Lampe izdal knjigo *Jeruzalemski romar*.¹² Knjiga na 366 straneh je še danes zanimivo in uporabno gradivo.

Romarji so dobili romarski znak, trak z jeruzalemskim križem okoli leve roke in čutarico za vodo. S sabo so morali vzeti milo in tisti v 3. razredu tudi brisačo. Vseh romarjev je bilo 536.¹³ Skupaj je bilo 322 Kranjcev, največ, 178 jih je bilo iz Ljubljane oziroma iz njene okolice. Štajercev je bilo 143. Tedanji Štajerski je poleg današnje slovenske pripadala tudi današnja avstrijska Štajerska. Gorenjci so bili sorazmerno zelo močno zastopani. Bilo jih je blizu 90. Petdeset je

Jožef Žagar iz druge skupine je bil na ladji razporejen na ležišče št. 407. Kot večina Ločanov je potoval v III. razredu. Prvega sta si privoščila le vodja Janez Er. Kalan in loški župnik Arguštin Sinkovec, v II. pa sta bila Tomaž Zupan, trgovec iz Žirov, in zasebnica Franciška Šubic iz Škofje Loke.

bilo Dolenjcev, Goričanov oziroma Vipavcev je bilo 13, Korošcev 16 in Tržačanov 26. Iz Idrije oziroma Črnega vrha jih je bilo 9. Notranjca sta bila samo dva: eden iz Cerknice in eden iz Rakeka. Iz Istre (Buzet, Reka, Sušak, Cres, Krk) je bilo enajst romarjev, osem iz Hrvaške in Slavonije, štirje iz Dalmacije in trije z Dunaja. Poleg slovenskih romarjev sta bivala tedaj v Jeruzalemu še dva Slovenca. Rektor avstrijskega gostišča v Jeruzalemu je bil koroški rojak dr. Martin Ehrlich. Eden od sedmih diskretov, članov kustodije, Predstojništva svete dežele, ki ga imajo v Jeruzalemu tradicionalno franciskani, je bil p. Benigen Snoj, doma iz Zagorja. Zanimivo, da je današnji starološki župnik dr. Alojzij Snoj pranečak tedanjega jeruzalemskega člana predstavništva svete dežele. Diskreti so se imenovali tudi varuhi Božjega groba. V Stari Loki je bila na primer vsako leto na cvetno nedeljo zanje cerkvena nabirka, kot lahko prebiramo v Oznanični knjigi za tisti čas. Nabralo se je vsakic okoli pet goldinarjev.

Po spolu je bilo med slovenskimi romarji 283 žensk in 258 moskih. Po poklicu je bilo največ posestnikov oziroma posestnic. V seznamu so nekateri od njih vpisani tudi še kot zemljak ali kmetica ter drugi kot posestnikove žene, vdove, sinovi ali hčere. Ta skupina je štela 187 romarjev. Sledi jim »delavski razred«. Če namreč seštejemo kar 53 kuharic (največ predvidoma farovških oziroma od »gospodov«), 37 tovarniških delavk (18 tobačnih delavk in 19 drugih tovarniških delavk), 19 gospodinjskih pomočnic (običajno so zapisane kot služke, vmes sta dve sobarici in ena hišna oskrbnica), 15 delavcev (štirje so neposredno zapisani kot delavci, nato še trije mizarji, dva krojača in po eden zidar, čevljar, strojnik, železničarski delavec, kolar in klepar), nadalje 13 sivilj, dve perici in ena modistka, dobimo 140-člansko delavsko statistično skupino. Na seznamu so bili tudi trije mojstri (mizarski in pekovski), dva mlinarja, po en gostilničar, voznik, železniški uslužbenec, deset trgovcev, pet trgovk, en poslovođa, šest prodajalk, en skladiščar, en samostojni uradnik, ena uradnica, po en c.-k. (cesarsko-kraljevi) pisar, sodni svetnik, organist in cerkvenik, trije župani, trije veleposestniki in en veleindustrijalec. Na tretjem mestu so bili duhovniki, redovniki in bogoslovci, z enim diakonom in katehetom, skupaj 89 po številu. Malo je bilo romarjev iz dejavnosti zdravstva (štirje bolniški strežniki in tri usmiljenke)¹⁰ in iz prosvete (en profesor, trije nadučitelji, po enega zastopnika so imeli učiteljice, veroučitelji in visokošolci). Na seznamu so bili še cestarjeva žena, vdova deželnega sodnijskega svetnika, kiparjeva vdova, rudarska vdova, slednja iz Idrije. Kaj se skriva pod 51 zasebnicami, 10 zasebniki, štirimi mladenkami in dvema mladeničema lahko le sklepamo. Morda so med njimi zdravniki, višji državni uradniki, politiki, umetniki, rentniki, različni vzdrževanci. S stališča današnje prakse varovanja osebnih podatkov je bil tedanji seznam prostodušno neposreden in informativen, saj so bili na razpolago rojstni podatki, poklic (razen formulacije zasebnik), kraj bivanja in celo razred kabine, ki si ga je posamezni romar privoščil.

Romarji so bili razporejeni v pet skupin. Na čelu prve je bil »Prevzvišeni gospod knezoškof ljubljanski dr. Anton Bonaventura Jeglič«, ki je bil istočasno tudi duhovni vodja vseslovenskega romanja. Voditelj druge skupine je bil pater

Melchior Lechner, generalni komisar Svete dežele z Dunaja. Tretjo skupino je vodil Franc Ksaver Meško, duhovnik in pisatelj, tedaj župnik na Koroškem. Četrto skupino je vodil Viljem Koster, rektor iz Hamborna, peto, v kateri je bilo tudi več Hrvatov oziroma Istranov in Dalmatincev, pa dr. Petar Kragič, opat mitronosec iz Skradina. Prva skupina je nočila v avstro-ogrski hiši, druga in tretja v franciskanski *Casa nuova*, četrta in peta pa v francoskem zavetišču Notre Dame de France. Ogledali so si svete kraje v Jeruzalemu in okolici ter Betlehemu. 170 romarjev se je, za doplačilo 25 kron, peljalo s 44 vozovi k Jordanu, v Jeriho do Mrtvega morja, kjer so se moški kopali. Na Oljski gori so slovenski romarji, kot 33. narod po vrsti, dali vzdati dva metra visoko kamnito ploščo s tekstom očenaša v slovenskem jeziku, veleposestnik Jurij Šenk z Jezerskega pa je bil, z mečem jeruzalemskega kralja Gottfrida Boullionskega, proglašen za viteza božjega groba. Vsak romar je prejel romarsko listino, ki uradno potrjuje, da je njen lastnik romanje res opravil. Trinajst romarjev »Galilejcev« se ni takoj vrnilo, pač pa so pod vodstvom p. Benigena obiskali še Emavs, Galilejo, se povzpeli na goro Karmel in si ogledali še Egipt. Ena od romark se je pridružila za eno leto redovnicam boromejkam, Janez Eberwein, zasebnik z Bleda, ki je tudi ostal v Palestini, si je celo kupil posestvo med Jeruzalemom in Betlehemom. Ob povratku so si tisti romarji, ki so si pustili brade, ti so bili v večini, le-te obrili.

Jeruzalemski romar Jože Žagar je v četrti vrsti, deveti z leve. Romarjem druge skupine na sliki se je pri fotografiranju pridružil knezoškof Anton Bon. Jeglič, prva vrsta v sredini, peti z leve. Fotografija A. Haschadour & J. Toumayan, Jeruzalem

Jeruzalemski romarji iz loške dekanije:

Avguštin Šinkovec, župnik (mestni) – svetnik, Škofja Loka

Tomaž Rožnik, župnik, Selca¹⁵

Janez Kepec, kaplan, Selca

Franc Babič, krojaški mojster, Škofja Loka

Matevž Jenko, delavec, Trata, Škofja Loka

Sebastijan Jesenko, kolar, Železniki

Marija Kalan, Kalenčeva, Stara Loka

Ivan Kemperle, trgovec, Češnjica

Jožef Košir, posestnik, Češnjica

Gregor Krmelj, Staniše, Škofja Loka

Jakob Kuralt, posestnik, Žabnica

Ivana Lazar, služka, Škofja Loka

Gašper Markelj, posestnik, Železniki

Franc Nastran, posestnik, Rudno, Železniki

Anton Pintar, posestnik, Češnjica

Valentin Pintar, posestnik, Potok, Železniki

Andrej Porenta, mladenič, Virmaše

Ana Potočnik, posestnica, Leskoviča nad Poljanami

Marija Potočnik, posestnikova hči, Dobračeva

Uršula Potočnik, posestnikova žena, Sv. Lenart pri Selcih

Matevž Rant, posestnik, Osojnik, Železniki

Ana Rupar, delavka, Škofja Loka

Terezija Savnik, Žabnica, Škofja Loka

Marija Seljak, zasebnica, Mrzli vrh pri Žireh

Anton Starman, posestnik, Suha

Matevž Šolar, posestnik, Dražgoše

Franciška Šubic, zasebnica, Binkelj

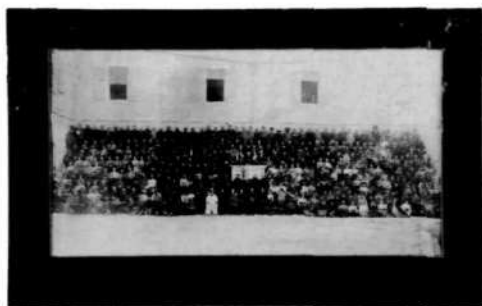
Tomaž Zupan, trgovec, Selo pri Žireh

Jožef Žagar, posestnikov sin, Stara Loka

K tej loški skupini bi lahko prištelih še Janeza Evangelista Kalana, duhovnika, pisatelja in organizatorja, rojenega na Suhi pri Škofji Loki, dejanskega voditelja prve romarske skupine.

Jože Žagar in drugi Staroločani v Sveti deželi

Zanimivo je, da v starološki cerkveni kroniki za leto 1910 ni ničesar zapisanega o romanju in romarjih v Sveto deželo.¹⁶ Kroniko za leto 1910 je sicer tedanji starološki župnik in dekan Franc Kummer v začetku

Vsak romar je nosil na levem rokarju razpoznavni trak, na njem pa, poleg jeruzalemskega križa, svojo številko iz imenika romarjev. Jožeta Žagarja smo na sliki našli prav s pomočjo njegove številke 134.

Spominek, cvetje s Kalvarije in Kristusovega groba, ki se nahaja v starološkem župnišču, so prav verjetno prinesli iz Jeruzalema hvaležni prifarški romarji.

Posnetek pisma, ki ga je Jože z ladje pisal domov. Arhiv družine Jože Žagar iz Stare Loke

leta 1910 še pisal, ker pa je bolehen I. II. 1910 Faro zapustil, je novi župnik Matija Mrak kasneje v kroniko za leto 1910, poleg življenjepisa svojega predhodnika, za to leto vnesel le še farno statistiko. Pač pa je bil kasneje v kroniko na 61. stran prilepljen listič z naslednjim besedilom:

Od 2 do 21 septembra 1910 se je vršilo prvo slovensko romanje v sveto deželo. Iz starološke župnije so se udeležili 4 romarji:

Andrej Porenta, Erbežnikov iz Virmaš 13, Jože Žagar, Kalanušar Stara Loka 39, Marija Kalan, Kalenčeva Mica St. Loka 13, Franca Šubič, Mruževa iz Binklja pri Stari Loki.

Vsi so se srečni in zadovoljni domov vrnili po obisku vsi krajev v Jeruzalemu in Bellehemu.

Sodeč po pisavi je listič za kroniko napisal kasneje sam Jože Žagar.

Za romanje si je Jože Žagar pripravil trdo v črno platno vezan zvezčič z napisom na nalepnici: Zapisnik jeruzalemskega romarja, 1910. Vendar dnevnika danes v zvezčiču ni, ker je kasneje nekdo prvi snopič s tekstom izrgal. Pač pa se je ohranilo pismo, ki ga je Jože pisal domov z ladje na plovlbi proti Sveti deželi.

Dragi domači!

3/9 1910 ob pol 2 popoldne

Danes smo že drugi dan na morju, pa še nimamo nič mirnega vremena, ves čas nam veter ladijo ziblje, da kar kot pijani skačemo sem in tja. Tudi morska bolezen je že prišla. Več kot polovica jih leži, Andrej že ob desetih dopoldne leži in pravi, da se mu vse okolu vrti. Tudi jaz sem dal ribam frušték in kosilo, družega hujšega se ni bilo.

Na ladji imamo 8 oltarjev, k(č)er se mašuje. Dosedaj se je ves čas vršilo petje, molitve in govori, samo sedaj je bolj tiho, ker je vsak kolikor toliko bolan. Sinoči je bilo precej viharja, med viharjem smo zmolili dva rožna venca in trikrat litanije, zraven pa izpeli tudi več pesmi, potem se je pa pomirilo, da po noči ni bilo nič hudega.

Jesti imamo dosti, da še vedno ostane več kot zmanjka, pa tudi dobro. Pijače je tudi dosti, med vožnjo lahko vsak dobi 50 krat po 1 četrť vina." Postelje so tudi dobre v tem oddelku, k(č)er mi spemo je 350 postelj. Prvi dan je dež šel, danes je pa oblačno. Danes se vozimo med dalmatinskimi otoki, ki so vsi posejani z vinogradi, kjer se blizo peljemo kakega mesta ali če srečamo kako ladjo, nas potsod lepo pozdravljajo.

Danes zjutraj smo vstali ob 3., ob pol štirih so se pričele sv. maše in obhajilo, ob pol devetih je bila zadnja maša, potem pa govor g. župnika Šinkovca.

Tudi harmonij imamo pri sebi, da tudi orgljanj pri maši. Včeraj popoldne so blagoslovili kip matere božje in zastavo, katero bomo nosili po sv. deželi.

Na razglednico pa zato nič ne napišem, ker je polovico več za plačati." Sedaj, ko to pišem se tako ziblje ladija, da komaj pišem. Po morju se delajo kar hribje in doline in vidi se potsod samo morje nič družega. Sedaj so šli knezoškof tolažit bolne in jim pravit, da ne bo nič hudega. Ladija z katero se vozimo, se imenuje

Diploma starološkega romarja Jožeta Žagarja

»Tirol« je dolga 100 met. in zelo lepo urejena, ima toliko prostora, da bi se kmalo zgubil. Ima električno razsvetljavo. V spodnjih prostorih in spalnicah gori luč noč in dan. Ima zelo velike stroje, katere je kar groza gledati.

To se mi dobro zdi, da sem šel. Vse svoje življenje bom pomnil in bom zato stricem hvaležen, ravnotako se nam zdi, kot bi se v nebesa peljali. Kaj pa mati, ali ste že kaj boljši, jaz vedno molim za vas in vse dobrotnike.

Srčno pozdravim vse, posebno pa strica in tete na vili!¹⁹

Jožef Žagar

Kaj lahko za konec rečemo o vseslovenskem in starološkem romanju ter romanju Jožeta Žagarja, Kalanuša, v Sveto deželo leta 1910?

Za spomin na romanje v Sveto deželo so se dali v ateljeju The Photographik Studio C. Raad fotografirati v beduinski noši trije starološki farani: Jože Žagar na sredini, na njegovi desni je Andrej Porenta, Erbežnikov iz Virmaš, na njegovi levi pa Andrej Starman s Suhe.

Tedanje slovensko romanje je imelo poleg osnovnega namena, poživiti versko življenje Slovencev, zelo pomemben narodno-buditeljski in združevalni pomen. Ne smemo namreč pozabiti, da je z imenom Slovenec prvi poimenoval svoje rojake Trubar leta 1550 v predgovoru svojega Katekizma, prve knjige, tiskane v slovenskem jeziku, in da smo se kot narodna skupnost in še posebno kot narod oblikovali šele od konca 18. stoletja naprej. Slovenijo kot domovino Slovencev pa je prvič javno poimenoval Jovan Vesel Koseski leta 1844.²⁰ Po romantičnem programu Zedinjene Slovenije iz leta 1848, po ustanovitvi Slomškove Mohorjeve družbe leta 1852, ki je bila verjetno naša najpomembnejša narodnostna investicija, po političnoaktivističnem obdobju taborskega gibanja v drugi polovici 19. stoletja, je bilo romanje leta 1910 prva pomembna velika javna manifestacija Slovencev iz vseh dežel avstro-ogrske monarhije, če izvzamemo, dve leti prej, slavljeni poklon delegacije Slovencev cesarju Francu Jožefu II. na Dunaju, ob šestdesetletnici njegovega vladanja. Romanje v Sveto deželo, tamkajšnje skupinsko petje slovenskih pesmi, vzdava »slovenskega očenaša« na Oljski gori in grba škofa

Jegliča v avstrijski hospic, nova maša slovenskega duhovnika, somaševanje slovenskega škofa in pridiga v slovenskem jeziku v cerkvi božjega groba, so bile odmevne javne geste slovenske samozavesti. To je morda delovalo vsaj malce spodbudno v bližajočem se času pomembnih odločitev neposredno ob koncu prve svetovne vojne.

Kot drugo, moremo ugotoviti, da se je vseslovenskega romanja v Sveto deželo leta 1910 udeležilo mnogo Ločanov, oziroma Staroločanov, glede na število prebivalcev. Sorazmerno osemkrat več jih je bilo, kakor iz drugih slovenskih krajev, primerjano po dekanijah ali farah.²¹

Za Jožeta Žagarja, Kalanušarja, pa je pomenilo romanje velik dogodek: »Vse svoje življenje (ga) bom pomnil«, kot je napisal v pismu. Prepričani smo tudi, da mu je romanje še bolj utrdilo njegov smisel za opazovanje, vrednostno oceno dogodkov, beleženje bistvenih podatkov in racionalno odločanje, kar je v svojem življenju s pridom še dolgo uporabljal.²²

*Zlata maša g. župnika Frana Šmit
v Kovorju pri Trziču dne 11. 9. 1960
Kova maša je imel dne 11. 9. 1910 v
Jeruzalemu. Na sledi 10. z jeruzalmske
romarja ki sta bila tudi na novi maši
Marija Rožič iz Trzisa in Jože Žagar
iz Stare Loke, škof Anton Vovk, zlatomašnik
Frano Šmit in g. župnik Karel Šušteršič
tudi romar in sedaj župnik v Olševku
pri Senčurju.*

Na romanju 11. 9. 1910 je v Jeruzalemu pel novo mašo Francišek Šmit, tedaj diakon iz Ribnega pri Bledu. Čez petdeset let, 11. 9. 1960, so se zbrali pri zlatomašniku Šmitu v Kovorju pri Trziču štirje nekdanji soromarji. Od leve Marija Rožič, roj Mikič iz Trziča, (aktualni ljubljanski škof Anton Vovk, je srečanje počastil s svojo navzočnostjo in somaševanjem), zlatomašnik Franc Šmit, Jože Žagar iz Stare Loke in Karel Gnidovec, župnik v Olševku pri Senčurju, kot tedanji romar kaplan iz Žužemberka.

Dodatek

V Sveto deželo se vozijo danes romarji in turisti predvsem z letali. Pristanejo na letališču Ben Gurion pri Jafi. Od tam pa se vozijo z avtobusi po deželi. Vlaka do Jeruzalema že deset let ni več. Sedaj zopet razmišljajo, da bi ga zgradili. Delno tudi kot podzemeljsko železnico.

Tudi Slovenci še vedno pridno romajo v Sveto deželo, oziroma kot turisti obiskujejo Izrael. Še posebno po letu 1991. Eden od izstopajočih organizatorjev romanj Slovencev je p. Peter Lavrih OFM, komisar slovenskega Komisarjata za Sveto deželo, ki je vodil že 73 romanj. Letno vodi povprečno pet do šest skupin z nekaj deset romarji. Eno leto jih je imel blizu sedemsto. Zdaj so skupine manjše.

V letošnji Lavrihovi skupini je bilo 28 slovenskih romarjev. Med njimi so bili štirje Ločani, diakon p. Jurij Štravs OFM iz Poljan, diakon Urban Kokalj iz Karlovca, Ana Florjančič, knjižničarka v pokoju, in avtor, upokojeni geolog, slednja iz Stare Loke. S potovalno Agencijo Trud in češko letalsko družbo ČSA smo z Brnika leteli dobro

uro do Prage, od tam pa tri ure in pol do Tel Aviva. Spali smo v frančiškanskih hotelih Casa Nova v Jeruzalemu in Nazaretu, romali po svetih krajih Judeje in Galileje, Jeruzalema in njegove okolice, Betlehema, Nazareta in Genezareškega jezera.

Navzočnost Slovencev v Sveti deželi je opazna. Poleg naših diplomatskih in gospodarskih izpostav ter posameznikov, je tam precej slovenskih katoliških misij. Našo skupino, kateri so se za nekaj časa v Jeruzalemu pridružili tam živeči dve slovenski sestri lojolske skupnosti, je vodil tam študirajoči hebraist in arabist p. Michel Kuren OFM, doma in Dobove. V modernem delu Jeruzalema, blizu osrednje ceste Ben-Yehuda, je v parku postavljena bronasta skulptura venetskega konja avtorja Oskarja Kogojca, dar slovenske države Izraelu. Slovenskega očenaša, vzidanega leta 1910 ob prvem vseslovenskem romanju v križnem hodniku samostana karmeličank na Oljski gori, ni smo videli zaradi samostanske klavzure (do sedaj je tam, predvsem v preddverju samostana, vzidanih 138 plošč v keramiki v različnih jezikih). Ob cerkvi rojstva Janeza Krstnika v Ain Karem je bila leta 1991 vzidana plošča s hvalnico Bogu v slovenskem jeziku ob njeni samostojnosti (pripravljena je bila že leta 1989, zato na slovenski zastavi ni grba). Od skupno 32 vzidanih plošč je le v slovenskem jeziku namesto Bog Izraela .... zapisano Bog naših očetov ... . Tudi v bližnji cerkvi Marijinega obiskanja je vzidan Marijin spev, Magnificat v slovenskem jeziku. V arkadnem hodniku, ki obdaja mogočno baziliko Oznanjenja v Nazaretu, je vzidan imeniten mozaik s Kregarjevim motivom Marije z Ježice in s slovanskima apostoloma Cirilom in Metodom.

Obiskali in ogledali smo si, kot prvi turisti po treh letih, za turiste zaprto Tempeljsko ploščad. Po spolih ločeno smo obiskali Zid objokovanja, ogledali smo si staro mesto in nove četrti Jeruzalema, na Gori spomina smo obiskali mogočen in pretresljiv muzej holokavsta. V Parku miru so, med Imeni velikodušnega človeka, ki so reševali, oziroma rešili Jude med drugo svetovno vojno, Slovenci, Uroš Žun, pravnik iz Radovljice, Zora Pičulin, medicinska sestra v Skopju in Ivan Breskvar. Četrti, Andrej Tumpej, lazarist, še čaka na postavitve svoje tablice.

Ogledali smo si esensko naselbino Qumran, kjer so leta 1947 odkrili slovite mrtvomorske spise, se pri oazi En Gedi kopali v Mrtvem morju, zajeli vodo iz Jordana in se dvignili na Golansko planoto v bližino sirskega mesta Kuneitra s sledovi bojev iz šestdesetih in sedemdesetih let prejšnjega stoletja. Ogledali smo si sredozemsko pristaniško mesto Haifo z mavzolejem Bahay in goro Karmel nad njim. Pred ogledom pomembne zgodovinske strateske postojanke Megido smo se peljali mimo bojišča pri Hittimu, kjer je leta 1187 sultan Saladin usodno porazil križarje in si z gore Tabor ogledali obsežne namakalne komplekse.

Sveta dežela je poleg svoje verske pomembnosti za tri velike religije, judovstvo, krščanstvo in islam, ter za množico najrazličnejših cerkva, kaleidoskop zgodovine človeštva, svet velikih kontrastov in nasprotij. Na eni strani elementarni, nomadski svet judejske planote, puščave na jugu in okolice Mrtvega morja, na drugi strani urbani svet moderne države z bogato poljedelstvo Galilejo in industrijskim obrežnim sredozemskim pasom. V Jeruzalemu se spogleduje tradicionalni in ortodokсни religiozni svet s sodobno, sekularno globalizacijsko družbo. Izrazita varnostna, policijska in vojaška podoba Izraela z betonskim zidom, s katerim se ograjuje izraelska država od Palestincev, kontrast in nasprotja še povečuje. Sveta dežela, nemirna kot od pamtiveka, alfa in omega, Šalom!

Nemiri, spopadi in terorizem so žalostna vsakdanjost v Sveti deželi. Dan pred našim prihodom se je pri železniški postaji v Jeruzalemu palestinski samomorilec razstrelil v javnem avtobusu. Ob njem je bilo še sedem mrtvih in veliko ranjenih. Takoj za tem so izraelske oborožene sile v povračilnem ukrepu porušile njegov dom v Bellehemu, ki je sicer v palestinski avtonomni coni. Človek ima občutek, da se Palestinci in Izraelci občasno nekako sporazumevajo o posameznih nasilnih akcijah. Na posnetku avtor pred ploščadjo Cerkve Božjega groba 24. februarja 2004 v Jeruzalemu. Vsak neidentificiran, zapuščen predmet, predvsem zavitke, torbe, vrečke in druge sumljive reči na tem izrazito frekventiranem kraju, varnostniki razstrelijo v tej jekleni protieksplodivski komori. Foto Doroteja Emeršič.

¹ V *Kelmonajni*. Potopisne črtice s slikami. Spisal dr. Andrej Karlin, stolni kanonik v Ljubljani. Izdala in založila Družba sv. Mohorja v Celovcu. 1903. Natisnila tiskarna sv. Mohorja v Celovcu.

² Pri tem, za tiste čase kar zahtevnem finančnem podvigu, sta mu pomagala še stric Janez, tudi duhovnik, ter stric Martin, profesor. Povejmo, da je imel Jože štiri strice in pet tet.

V prvem ohranjenem zvezku izkazuje namreč 1. januarja 1909 v koloni Prejel ostanek 36 kron 70 vinarjev od 1. 1908. Tega meseca je s prevozom zaslužil 60 v., iz kapelice dobil 20 v., 20 v. z neko pobotnico, 26 K pa je zaslužil s prodajo skafov, ki jih je kot priložnostni sodar sam izdeloval in kar mu je tedaj pomenilo glavni vir denarja. Drugega januarja je dal za naročnino revije Mladost dve kroni, 10. jan. za papir 30 v., čevljarju je 15. jan. za copate odštel 2,40 K, 21. jan. za železo 2 K, 22. jan. za dile in doge 7 K, 24. januar za »niete«, (zakovice) 60 v., 25. jan. zopet za papir 50 v., 29. jan. za 29 kilogramov železa 9,5 K, 30. januarja pa je izdal 2 K za vožnjo in dr. (morda za krugleco pira ali štuc vipavca), za Družbo sv. Mohorja 1,20 K, za bratovščino sv. Reš. telesa 50 v in očetu za les 20 K. Skupaj je v januarju 1909 prejel 63,70 K, izdal 48,00 K ter mu je ostalo 15 kron in 70 vinarjev. V celem letu 1909 je prejel 360,20 K, izdal pa 285,40 K. Od pozitivne sume 74,80 K je dal 50 kron v hranilnico, v leto 1910 je prenesel v »ročno blagajno« 24 kron 80 vinarjev. Za ta denar je Jože šel lahko na primer z vlakom do Ljubljane, si tam kupil drago zimsko obleko, kupil za hišo jaslice, si privoščil malico in poslal domov razglednico. Na koncu mu je ostalo ravno še 20 vinarjev, da je plačal še perici za »krogele«, menjalne ovratnike za srajco.

- ⁹ Jozef Mass, *Zeugen des Glaubens*, Don Bosco Verlag, München, 1974, str. 51–52, Oton Freisinski, proglašen za svetnika je za sv. Korbinjanom, ustanoviteljem freisinske škofije, prvega freisinskega škofa, drugi najpomembnejši freisinski škof. Oton Freisinski velja za velikega zgodovino pisca visokega srednjega veka.
- ¹⁰ Niko Kuret, *Na božjo pot. Praznično leto Slovencev*, II 180, Družina, Ljubljana, 1989.
- ¹¹ Zmago Šmitek, Krizarji romarji, spokorniki: naši srednjeveški stiki s sveto deželjo, *Časopis za zgodovino in narodopisje*, 1–2, str. 120–123, Maribor, 2000. Šmitek piše, da bi bili udeleženi naši ljudje tudi na prvi krizarski vojni leta 1096.
- ¹² *Kurtze Freysingische Chronica oder Historia*, in *Welcher die Geschichten der Freysingischen Bischoffen*, von P. Carolo Meichelbeck, Freysing, 1724, str. 167.
- ¹³ Emilijan Cevc, Nova umetnostno zgodovinska odkritja v Crngrobu, *Loški razgledi*, 31, str. 34, Škofja Loka, 1984.
- ¹⁴ E. S. Segula, V Jeruzalem pojdemo, *Cvetje z vrtočev sv. Franciška*, 27, tečaj, str. 11–14, Gorica, 1910.
- ¹⁵ Ob obletnici + nadškofa Jegliča, *Glasnik prest. Srca Jezusovega*, junij 1938.
- ¹⁶ *Jeruzalemski romar*. Kažipot ob 1. slovenskem romanju v sveto deželo od 2.–21. septembra 1910, v Ljubljani, 1910. Tiskala Katoliška tiskarna.
- ¹⁷ Francišek Lampe, *Jeruzalemski romar*, Celovec, 1892. (Tega leta je izšel prvi zvezek, naslednje leto pa še drugi zvezek.)
- ¹⁸ V poenostavljenem statističnem pregledu romarjev, ki sledi, niso zajeti vsi romarji. Dejanski seznam se je od natisnjenga še nekoliko spremenil. Za vse tudi nista bila dosledno zapisana niti poklic niti kraj bivanja.
- ¹⁹ Pa še ti so bili le redovniki in redovnice, da ni bilo potrebno posebej angažirati in plačati medicinsko osebje, ki je bilo zahtevano od zavarovalnic za velika skupinska potovanja.
- ²⁰ Selskega župnika, kot nadštevilnega (537), je Jože Žagar sam vpisal v svoj Imenik romarjev. Enako tudi Marijo Mikič por. Rožič.
- ²¹ *Liber Memorabilium parochiae Locopol. vet. ab 1863*, str. 60–61, Staroloski cerkveni arhiv.
- ²² Za abstinence je bilo posebej poskrbljeno.
- ²³ Razglednice do pet besed so stale 5 vinarjev, če je bilo besed več, pa 10 vin. Pisma do 20 gr so bila 25 vin.
- ²⁴ Tudi Kufrova vila v nekdanjem Kapucinskem predmestju. Na istem mestu leta 1931 zgrajena nova hiša za stanovanja učiteljem, danes Šolska ulica 3.
- ²⁵ *Slovenija caru Ferdinandu* (ob veselem dohodu v Ljubljano leta 1844, Razna dela pesniške in igrokazne Jovana Vesela-Koseskega, Matica Slovenska v Ljubljani, 1870, str. 6.
- ²⁶ Za milijon in pol Slovencev, kot jih je bilo v tedanjih avstrijskih deželah, je pomenilo 537 romarjev 0,04 % prebivalcev, za 1841 staroloskih faranov pa so štirje romarji iz Stare Loke predstavljali 0,22 % populacije. Če prištejemo še Andreja Starmana in Janeza Kalana, oba iz Suhe, je bilo med jeruzalemskimi romarji 0,33 % faranov Stare Loke.
- ²⁷ Le tako si lahko razlagamo, da so na Kalanovšem, kljub ne preveč močnem gruntu in številni družini (Jože je imel z Manico Verlic iz Smednika, s katero se je poročil 20. februarja 1911, enajst otrok), živeli solidno in bili na splošno »obrajani«. To je veljalo vse tam do junija 1944.